

Samisk kunst og nasjonale ekskluderingsmekanismer

Av Monica Grini

John Savio, *Reinkalver II / Chiermagak* (Savios originaltittel), ca. 1920–1930. Foto: Nasjonalmuseet.

Takk til Kunstkritikks redaktør, Jonas Ekeberg, og kunsthistoriker Mathias Danbolt for å sette søkelys på den viktige diskusjonen om samiske forholds plass på en nasjonal representasjonsarena, i både intervju og kommentars form. Kommentarfeltet til sistnevnte tekst inneholder også en interessant meningsutveksling mellom Danbolt og kunsthistoriker og kurator ved Nasjonalmuseet, Øystein Ustvedt. I en replikk til disse sakene reflekterer dessuten kunsthistoriker Jørgen Lund over forholdet mellom en teoretisk orientert og en estetisk orientert tilnærming.

Danbolt peker på relasjonen mellom nasjonsbygging, nasjonalromantikk og strukturelle ekskluderingsmekanismer, og knytter dette til ignoreringen av samiske forhold. Hvorfor har vi ikke stilt slike spørsmål tidligere, spør Kunstkritikks redaktør, etter at han har lest Danbolts innledning til det nylig utkomne nummeret av *Kunst og kultur* (nummer 3, 2018). Spørsmålet finner også gjenklang i Simen Joachim Helsvigs tekst i Kunstkritikk, publisert noen dager tidligere: «Hvorfor har ingen i eller utenfor det norske nasjonalmuseet sett dette tidligere?», spør han, og mener den nyere amerikanske dekolonialiseringsdebatten legger «grunnlaget for utviklingen av den norske institusjonskritikken».

Det er viktig og riktig av Danbolt å imøtegå en slik ahistorisk og forenkende fremstilling, når han blant annet påpeker at lignende institusjonskritikk har en lang historie i samisk forskning og politikk. Samiske aktører kan sies å ha fremmet denne type kritikk helt fra den norske nasjonalstatens begynnelse. Det første fellessamiske landsmøte i Tråante/Trondheim i 1917 kan nettopp ses som et direkte uttrykk for slik kritikk. Denne kritikken synes imidlertid ikke å virkelig ha nådd frem til sentrale nasjonalstatlige aktører som Nasjonalmuseet (og Kunstkritikks redaksjon?) før i den senere tid. Dette samsvarer med iallfall med noen av funnene i mitt doktorgradsarbeid fra 2016, *Samisk kunst i norsk kunsthistorie*, som bygger på arbeid over flere år og som utgis som bok av Stockholm University Press våren 2019.

John Savio, *Forsommer / Giddageassi, uten år*, Foto: Nasjonalmuseet.

Avhandlingen har spørsmål av typen Kunstkritikk har reist den siste tiden som sitt eksplisitte utgangspunkt. Og tar nettopp for seg naturaliseringen av «det norske», fra 1800-tallet og fremover, i en undersøkelse av hva slags roller samiske forhold har mulighet til å spille innenfor slike rammer. Det finnes med andre ord en undersøkelse av det slag Kunstkritikk etterlyser, en avhandling som direkte tar for seg forholdet mellom kunst, nasjonsbygging og ekskluderingen av samiske forhold. Det betyr ikke at det ikke trengs flere slike studier, snarere tvert imot, men at det er viktig å få frem funn og perspektiv som allerede finnes i et slikt omfattende arbeid, også for å bevege debatten videre.

Et av avhandlingens funn er at den harde fornorskingspolitikken fra 1800-tallet og fremover både reflekteres i, og forsterkes av, den samtidige kunsthistoriskrivningen – samt i de kunstinstitusjonene som etableres i Sør-Norge, og særlig i hovedstaden, i denne perioden. Som jeg viser i avhandlingen, var kunsthistorikere som Lorentz Dietrichson og Andreas Aubert sentrale aktører i å «gjøre nasjonen virkelig», for å bruke et begrep fra nasjonalismeforskeren Anthony D. Smith (2013). I denne prosessen fikk noen gjenstander, landskap, praksiser og aktører innta sentrale posisjoner, mens samiske forhold nærmest fullstendig ble skrevet ut av historien som noe annet og fremmed.

Mens hovedstadens etnografiske samling i 1851 ble etablert med samiske gjenstander som utgangspunkt, ble «norsk folkekunst» et av omdreiningspunktene for Kunstindustrimuseet, stiftet i 1876. Samtidig konsentrerte Nasjonalgalleriet seg om det som ble regnet som europeiske mesterverk, nødvendige for «allmenndannelsen», og om nasjonale mesterverk, nødvendig for den rette nasjonale oppdragelsen. Verk som Johan Christian Dahls *Vinter ved Sognefjorden*, fra 1827, eller Adolph Tidemand og Hans Gudes *Brudeferd i Hardanger*, fra 1848, kan ses som en del av den visuelle nasjonsbyggingen som kunne hjelpe folket å «se nasjonen». Denne institusjonelle reguleringen viser seg i stor grad fortsatt, selv om Nasjonalmuseet inkluderte verk av John Savio i samlingen allerede på 1940-tallet, og selv om museet er i ferd med å oppdatere sine samlinger frem mot nyåpningen i 2020.

Til den institusjonelle og visuelle diskursen hører en tekstlig diskurs som blant annet viser seg i kanondannende oversiktsverker. En gjennomgang av bokverk fra 1800-tallet og frem til i dag viser at samiske forhold bare unntaksvis omtales i disse verkene, og når de blir omtalt reguleres de som hovedregel ut av den øvrige diskusjonen, og over i det som kan kalles en «annenhetsdiskurs». Enten det gjelder en kategorisering av aktører og gjenstander som «etnografisk materiale», i tråd med den tidlige 18- og 1900-tallsdiskusjonen, eller som «postkoloniale» eller «multikulturelle» andre, slik henholdsvis Gunnar Danbolt og Øystein Ustvedt gjør i sine oversiktsverk over samtidskunst. Det synes å være noe av denne stadige forhåndsdefineringen – som kan bidra til å begrense verkstolkningene – som Lund er ute etter å problematisere i sin replikk, når han skriver om en en kunsthistorisk tenkning som han mener «utleverer seg til politiske idealer, og som har fått et ansent, noen ganger direkte nevrologisk forhold til verksnære fremstillinger».

Lund åpner for en interessant debatt knyttet til det som beskrives som forhold mellom representasjon og fremstilling, som strekker seg bortenfor mitt siktemål i denne korte kommentaren. Men jeg er overbevist om at det Lund omtaler som forholdet mellom representasjon og fremstilling, det han kaller «teoretisk» og «estetisk» dekolonialisering, ikke bør tenkes som spørsmål om enten-eller. Heller ikke estetiske erfaringer eller ontologiske impulser av typen som Lund beskriver skjer helt utenfor det politiske.

Johan Christian Dahl, *Vinter ved Sognefjorden*, 1827. Foto: Nasjonalmuseet.